

К.В. Аймедов

ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБИСТІСНИХ ХАРАКТЕРИСТИК ПІДЛІТКІВ,
СХИЛЬНИХ ДО АУТОАГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ

Одеський національний медичний університет, м. Одеса

Ключові слова: аутоагресивна поведінка, підлітковий вік, особистісна сфера.

Метою нашого дослідження стало вивчення особистісної сфери підлітків зі схильністю до аутоагресивної поведінки. У дослідженні взяли участь 176 підлітків віком від 13 до 17 років. У 114 з них в анамнезі відмічалась аутоагресивна поведінка (АП) у вигляді суїцидальних думок, намірів та спроб, ці підлітки склали основну групу (ОГ). До контрольної групи (КГ) увійшли 62 підлітки – учні середньої загальноосвітньої школи, які не мали схильності до аутоагресивної поведінки. У результаті дослідження виявлено, що для підлітків, схильних до аутоагресивної поведінки, характерними є низький рівень самооцінки, критичне ставлення до себе, незадоволеність власною поведінкою, недостатнє прийняття себе, акцентуації характеру.

Актуальність проблеми. Особливої уваги заслуговує сьогодні проблема суїцидальної поведінки. Відомо, що суїцид посідає третє місце у класифікації причин смертності серед населення (після онкологічних та серцево-судинних захворювань). Згідно з прогнозом ВООЗ, у 2020 році приблизно 1,5 мільйона людей у всьому світі загинуть через самогубства та в 10–20 разів більше людей здійнять суїцидальні спроби. За даними ВООЗ, близько 20% самогубств у світі скоюються людьми у юнацькому і підлітковому віці. Число ж суїцидальних дій та намірів набагато більше [4]. Самогубство підлітка найчастіше розглядається як результат того, що крик про допомогу не був почутий вчасно. Але, окрім того, – це вчинок, за допомогою якого юнак чи дівчина намагається привернути до себе увагу. Підлітки, як правило, чутливіше, сердитіше й імпульсивніше реагують на події, ніж люди з інших вікових груп. Нарешті, сугестивність підлітків, їх прагнення наслідувати інших, в тому числі і тих, хто намагається покінчити з собою, може сприяти суїциду. Особливу увагу слід приділяти профілактиці суїциду, яка включає також виявлення підлітків, які знаходяться у групі ризику з даної проблеми [1].

Метою цієї роботи стало вивчення особистісних особливостей підлітків, які мають в анамнезі аутоагресивну поведінку.

Матеріали та методи дослідження

У дослідженні взяли участь 176 підлітків віком від 13 до 17 років. У 114 з них в анамнезі відмічалась аутоагресивна поведінка (АП) у вигляді суїцидальних думок, намірів та спроб, вони склали основну групу (ОГ). До контрольної групи (КГ) увійшли 62 підлітки, які є учнями середньої загальноосвітньої школи та не мали раніше схильності до аутоагресивної поведінки. Дослідження включало методику діагностики акцентуацій К. Леонгарда, Г. Шмішека та методику «Особистісного диференціалу» (ОД). Дослідження проходило на базі

ООМЦПЗ та середньої загальноосвітньої школи № 61 м. Одеси.

Результати та їх обговорення

Методику «Особистісного диференціалу» (ОД) використовували для вивчення певних властивостей особистості, її самосвідомості, міжособистісних стосунків. Методика складається із дослідження трьох показників: «Оцінка», яка відображає рівень самооцінки досліджуваного, «Сила», яка характеризує впевненість досліджуваного у собі та «Активність», яка характеризує самоприйняття [2].

При аналізі отриманих результатів (табл. 1) можна зробити висновок, що майже для всіх підлітків з ОГ характерний низький рівень самооцінки (97,37%), водночас, для підлітків з КГ більш притаманний середній рівень самооцінки. Показник «Оцінка» характеризує рівень самоповаги та критичності до себе, задоволеність собою, самоповагу, відображає бачення себе в очах інших людей.

При низькій самооцінці підліток критично ставить до себе, незадоволений власною поведінкою, рівнем досягнень, особливостями особистості, недостатньо приймає себе.

Середній рівень самооцінки був притаманний більшості досліджених КГ (85,48%), в ОГ лише 2,63% досліджених мали цей рівень самооцінки. Високий рівень самооцінки в ОГ взагалі не виявлений, в КГ 11,29% осіб мали високий рівень самооцінки. Високі значення цього чинника говорять про те, що досліджуваний приймає себе як особистість, схильний усвідомлювати себе як носія позитивних, соціально бажаних характеристик, в певному сенсі задоволений собою, має критичне ставлення до себе.

Показник «Сила» (табл. 2) відображає впевненість досліджуваного в собі, незалежність, схильність покладатися на свої сили у складних ситуаціях, а також свідчить про розвиток вольових сторін особистості,

Таблиця 1. Визначення фактора «Оцінка» за методикою «Особистісний диференціал»

Рівень самооцінки	ОГ, n = 114		КГ, n = 62	
	N	%±m	N	%±m
Високий	-	-	7	11,29±4,02
Середній	3	2,63±1,50	53	85,48±4,47*
Низький	111	97,37±1,50	2	3,23±2,24*

Примітка. * – різниця достовірна (p<0,05).

як вони усвідомлюються самим досліджуваним. Високі показники за фактором «Сила» виявлено лише в групі підлітків з КГ (14,52%) Більшість осіб ОГ мали низькі показники за цим фактором (92,98%). Такі обстежені сприймали себе як осіб, залежних від зовнішніх обставин, нездатних домагатися бажаного, контролювати ситуацію, наполягати на своєму. Також низькі значення за фактором сили свідчать про недостатній самоконтроль, нездатність триматися прийнятої лінії поведінки, залежність від зовнішніх обставин і оцінок.

Показник «Активність» відображає самосприйняття підлітка як активної, енергійної людини, що емоцій-

Таблиця 2. Визначення фактора «Сила» за методикою «Особистісний диференціал»

Рівень самооцінки	ОГ, n =114		КГ, n =62	
	N	%±m	N	%±m
Високий	0	0,00±0,00	9	14,52±4,47
Середній	8	7,02±2,39	49	79,03±5,17*
Низький	106	92,98±2,39	4	6,45±3,12*

Примітка. * – різниця достовірна (p<0,05).

но відгукується на ситуацію – або замкнutoї, спокійної, стриманої. Однозначного зв'язку з самооцінкою у цього фактора немає.

За даними, наведеними в таблиці 3, можна побачити, що високий рівень активності у підлітків з ОГ зовсім не зустрічався, водночас, у підлітків з КГ цей показник виявлено майже у десятій частини обстежених (9,68%), а середній рівень мали 83,87% обстежених. Позитивні значення за фактором «Активність» вказують на екстравертованість, товариськість, імпульсивність.

Низький рівень активності визначено у 92,11% підлітків з ОГ, що свідчить про інтровертованість, певну пасивність, спокійні емоційні реакції, які притаманні таким особистостям.

Особистісні особливості обстежених були виявлені за методикою діагностики акцентуацій К. Леонгарда, Г. Шмішека, який містить 10 шкал відповідно до акцентованих рис характеру: демонстративний, «застрагаючий», педантичний, збудливий, гіпертимічний, дистимічний, тривожно-боязкий, афективно-екзальтований, емотивний та циклотимічний типи [3].

При аналізі отриманих даних, наведених у таблиці 4, виявилось, що «застрагаючий» та збудливий типи акцентуації зустрічаються серед досліджених ОГ частіше, ніж інші (14,04%). При «застрагаючому» типі акцентуа-

Таблиця 3. Визначення фактора «Активність» за методикою «Особистісний диференціал»

Рівень самооцінки	ОГ, n =114		КГ, n =62	
	N	%±m	N	%±m
Високий	0	0,00±0,00	6	9,68±3,75
Середній	9	7,89±2,53	52	83,87±4,67*
Низький	105	92,11±2,53	4	6,45±3,12*

Примітка. * – різниця достовірна (p<0,05).

ції підлітки мають схильність до «застрагання афекту», до маячних реакцій, для них характерна педантичність, злопам'ятність, образливість. Іноді можуть давати афективні спалахи, можуть проявляти агресію. Кількість «застрагаючих» типів акцентуації в КГ є достовірно нижчою, порівняно з ОГ, і складає лише 4,84% обстежених (різниця між групами є достовірною, p<0,05). При збудливому типі акцентуації підлітки схильні до підвищеної імпульсивної реактивності у сфері потягу. В КГ даний тип виявлено у 8,06% обстежених.

Емотивний тип акцентуації зустрічався у 13,16% підлітків ОГ. Такі особи характеризуються надмірною емоційною чутливістю, різкими змінами настрою в зв'язку з незначними приводами. Емотивні акцентувати здатні глибоко відчувати і переживати. Схильні до добрих стосунків з оточуючими, в любові вразливі, вкрай болісно сприймають грубість, хамство, впадають у відчай, депресію, якщо відбувається розрив або погіршення стосунків з близькими людьми. В КГ цей тип був представлений в 11,29% випадків. Циклотимічний тип також виявлено у 13,16% підлітків ОГ. Для таких особистостей характерними були різкі перепади настрою, з переважанням поганого. У підлітків з КГ цей тип був характерним 12,90% підлітків.

Тривожно-боязким типом акцентуації характеризувались 11,4% обстежених ОГ. Ці особи мали високий рівень тривожності, були невпевненими у собі. Вони

Таблиця 4. Визначення типів акцентуації в досліджених групах

Типи акцентуації	ОГ, n =114		КГ, n =62	
	N	%±m	N	%±m
Гіпертимічний тип	4	3,51±1,72	8	12,90±4,26*
Тривожно-боязкий тип	13	11,40±2,98	8	12,90±4,26
Дистимічний тип	13	11,40±2,98	5	8,06±3,46
Педантичний тип	11	9,65±2,77	6	9,68±3,75
Збудливий тип	16	14,04±3,25	5	8,06±3,46
Емотивний тип	15	13,16±3,17	7	11,29±4,02
«Застрагаючий» тип	16	14,04±3,25	3	4,84±2,73*
Демонстративний тип	8	7,02±2,39	7	11,29±4,02
Циклотимічний тип	15	13,16±3,17	8	12,90±4,26
Афективно-екзальтований тип	3	2,63±1,50	5	8,06±3,46

Примітка. * – різниця достовірна (p<0,05).

схильні недооцінювати, применшувати свої здібності. Лекаються відповідальності, побоюються всьляких неприємностей для себе і своїх рідних, не можуть вгамувати свої страхи і тривогу, «притягаючи» до себе і близьких реалізацію своїх страхів і побоювань. В КГ даний тип зустрічався у 12,9% осіб.

Дистимічний тип зустрічався приблизно в рівній пропорції в ОГ та КГ, відповідно 11,4% та 8,06% обстежених. Особам цього типу притаманна схильність до розладів настрою, настроїв зазвичай знижений, песимістичні погляди на майбутнє, стомлюваність. Люди цього типу швидко виснажуються в контактах і прагнуть самотності.

Педантичний тип виявлено у 9,65% обстежених ОГ, а також у 9,68% обстежених КГ. У осіб даного типу переважають риси ригідності і педантизму. Ідея порядку й акуратності є головним сенсом їх життя.

Демонстративність була притаманною 7,02% досліджених ОГ, а також 11,29% КГ. Це люди, у яких сильно виражений егоцентризм, прагнення бути постійно в центрі уваги. В даного типу акцентуації часто спостерігається патологічна брехливість.

Щодо гіпертимної акцентуації, цей тип був достовірно більше поширеним у КГ (12,9%), порівняно з ОГ (3,51%). Такі особи є схильними до підвищеного настрою, оптимісти, швидко перемикаються з однієї справи на іншу, не доводять початого до кінця, недисципліновані, легко потрапляють під вплив неблагополучних компаній. Не терплять влади над собою, не люблять, коли ними опікуються.

Афективно-екзальтований тип спостерігався в невеликої кількості осіб в обох групах: в 2,63% випадків в ОГ та в 8,06% – в КГ.

Висновки

При узагальненні отриманих результатів можна зробити такі висновки:

1. Для підлітків, схильних до аутоагресивної поведінки, характерний низький рівень самооцінки, підліток критично ставиться до себе, незадоволений власною поведінкою, рівнем досягнень, особливостями

особистості, недостатньо приймає себе. Такі підлітки сприймають себе як осіб, залежних від зовнішніх обставин, нездатних домагатися бажаного, контролювати ситуацію, наполягати на своєму.

2. Для таких підлітків найхарактерніші «застрягаючий», емотивний, збудливий та циклотимічний типи акцентуації. Цим пояснюється надмірна образливість, злопам'ятність, образливість, надмірна емоційна чутливість, або, навпаки, підвищена імпульсивна реактивність у сфері потягу.

Список використаної літератури

1. Бачило Е. В. Факторы риска развития суицидального поведения (обзор) / Е. В. Бачило // Саратовский научно-медицинский журнал. – 2012. – Т. 8, № 2. – С. 403–409.
2. Кабанов М. М. Методы психологической диагностики и коррекции / М. М. Кабанов, А. Е. Личко, В. А. Смирнов // Медицина. – 1983. – С. 3–20.
3. Леонгард К. Акцентуированные личности / К. Леонгард / пер. и ред. В. М. Блейхера. – К.: Вища школа, 1989. – 375 с.
4. Предотвращение самоубийств: справочное пособие для консультантов / Всемирная организация здравоохранения. – М.: WHO, 2006 – 30 с.

ОСОБЕННОСТИ ЛИЧНОСТНОЙ СФЕРЫ ПОДРОСТКОВ С АУТОАГРЕССИВНЫМ ПОВЕДЕНИЕМ

К. В. Аймедов

Целью нашего исследования стало изучение личностной сферы подростков со склонностью к аутоагрессивному поведению. В исследовании приняли участие 176 подростков в возрасте от 13 до 17 лет. У 114 из них подростков в анамнезе отмечалась аутоагрессивное поведение (АП) в виде суицидальных мыслей, намерений и попыток, эти подростки составили основную группу (ОГ). В контрольную группу (КГ) вошли 62 подростка –ученики средней общеобразовательной школы, не имеющие склонности к аутоагрессивному поведению. В результате исследования выявлено, что для подростков, склонных к АП, характерны низкий уровень самооценки, критическое отношение к себе, недовольство собственным поведением, недостаточное принятие себя, акцентуации характера.

Ключевые слова: аутоагрессивное поведение, подростковый возраст, личностная сфера

PERSONALITY FEATURES IN ADOLESCENTS WITH AUTOAGGRESSIVE BEHAVIOR

K. Aymedov

The purpose of this study was to investigate personality features in teenagers with a penchant for the autoaggressive behavior. The study involved 176 adolescents aged 13 to 17 years. Among them, 114 teenagers had a history of auto-aggressive behavior (AB) in the form of suicidal thoughts, intentions and attempts, they are the main group. In the control group included 62 teenagers who were students of secondary school and had no previous inclination to autoaggressive behavior. The study found that adolescents who are prone to autoaggressive behavior characterized by low self-esteem, critical attitude towards oneself, dissatisfaction with their own behavior, lack of acceptance of self, character accentuation.

Key words: auto-aggressive behavior, adolescence, personality sphere .